non ſalvantur; quid fiet illis, quæ proſtituerunt membra Chriſti, & mutaverunt templum Sancti Spiritûs in lupanar? Illicò audient [h]: *Deſcende, ſede in terra virgo filia Babylonis: ſede in terra: non eſt filiæ Chaldæorum thronus* [i]: *non vocaberis ultrà mollis, & delicata. Accipe molam, mole farinam, diſcooperi velamen tuum: denuda crura: tranſi flumina, revelabitur ignominia tua: apparebunt opprobria tua.* Et hoc poſt thalamos [k] filii Dei, poſt oſcula fratruelis & ſponſi: illa, de qua quondam ſermo Propheticus concinebat [l]: *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circumdata varietate*; nudabitur, & poſteriora ejus ponentur in faciem ipſius. Sedebit ad aquas ſolitudinis; & poſito vaſe [m], divaricabit pedes ſuos omni tranſeunti, & uſque ad verticem polluetur.[o] Rectiùs fuerat hominum ſubiiſſe conjugium, ambulaſſe per plana, quàm ad altiora tendentem, in profundum Inferni cadere. Ne fiat, obſecrò, civitas meretrix fidelis [n] Sion: ne poſt Trinitatis hoſpitium ibi Dæmones ſaltent, & ſirenæ [o] nidificent, & hericii [p].

[h] *Eſa.* 47. [i] *al.* ſolium. *orig.* [k] *Cant.* 1. [l] *Pſal.* 44. [m] *Ezech.* 16. [n] *Eſa.* 1. [o] *al.* ſirenes. [p] *Eſa.* 34.

¶ Corr. Rom.] Multis locis reſtitutum eſt hoc Caput ex vetuſtis exemplaribus, & originali.

XII. *Item* Augustinus Serm. 3. de communi vita Clericorum, & *Epiſt.* 109. ad Monachas. [c. an. 423. *in Africa.*]

Corpore intacto caſtitas nonnumquam amittitur.

3. *Pars.* NEc ſolo tactu, ſed affectu quoque, & aſpectu appetitur, & appetit femina. Nec dicatis vos animos habere pudicos, ſi habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis eſt nuntius: & cùm ſe invicem ſibi, etiam tacente lingua, conſpectu mutuo corda nuntiant impudica, & ſecundùm concupiſcentiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit caſtitas ipſa de moribus.

XIII. *Item* Gregorius I. in Moralibus, *lib.* 21. *c.* 9. [an. 590. *Romæ.*]

Adulterium perpetratur, cùm vel innupta turpiter concupiſcitur.

[q] *Deut.* 5. *Matth.* 5. QUi viderit [q] *mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Quia enim Græco vocabulo mœchus adulter dicitur, cùm non aliena conjunx, ſed mulier videri prohibetur; apertè Veritas oſtendit, quia etiam ſolo viſu, cùm turpiter vel innupta concupiſcitur, adulterium perpetratur. Quod tamen plerumque ex loco, vel ordine concupiſcentium diſcernitur: quia ſcilicet ſic hunc in ſacro Ordine ſtudioſa concupiſcentia, ſicut illum adulterii inquinat culpa: in perſonis tamen non diſſimilibus idem luxuriæ diſtinguitur reatus.

Gratian. 4. *Pars.* Quamvis autem violenter oppreſſæ pudicitiam non amiſerint, incontaminatis tamen ſe non audeant exæquare Virginibus. Unde

XIV. Leo Papa I. *Epiſt.* 85. al. 87. ad Epiſcopos Afric. *c.* 5. [an. 442. *Româ in Africam.*]

Quæ opprimuntur, incontaminatis ſe Virginibus comparare non audeant.

[r] Polyc. *l.* 4. *tit.* 34. ILlæ autem [r] famulæ Dei, quæ integritatem pudoris oppreſſione barbarica perdidere, laudabiliores erunt in humilitate, ac verecundia ſua; ſi ſe incontaminatis non audeant comparare Virginibus. Quamvis enim omne peccatum ex voluntate naſcatur, & potuerit corruptione carnis mens invita non pollui; minùs tamen eiſdem [1] oberit, ſi quod potuerunt animo non amittere, doleant ſe vel corpore perdidiſſe.

¶ Pith. [1] *Eiſdem.*] V. C. *hoc eis.*

Gratian. Cùm ergo hæc, quæ violentiam paſſa eſt, pudicitiam amiſiſſe probari non poteſt; nullo modo convincitur fornicationis, vel adulterii crimen incurriſſe. Ut enim ait Auguſtinus in libro de Bono Conjugali, *c.* 4. Adulterium [ſ] committitur, cùm [t] vel propriæ libidinis inſtinctu, vel alienæ conſenſu cum altero, vel altera contra pactum conjugale concumbitur; atque ita frangitur fides: quæ in rebus etiam corporeis & abjectis magnum animi bonum eſt: & ideò ei α ſalutem quoque corporalem, quâ etiam vita iſta continetur, certum eſt debere poſtponi.

[ſ] Ivo, *p.* 8. *c.* 102. Pann. *l.* 7. *c.* 22. [t] Hujus autem fidei violatio dicitur adulterium, cùm. *orig.*

¶ Corr. Rom. α *Et ideò ei.*] Apud B. Auguſtinum legitur: *& ideò eam ſaluti quoque corporali, quâ etiam vita iſta continetur, certum eſt debere præponi.* Sed ob Gloſſam, & quoniam idem eſt ſenſus, nihil mutatum eſt.

XV. *Item* Isidorus ſuper Exodum, *c.* 29 [u]. [c. an. 620. *in Hiſpania.*]

[u] Et Rabanus & Beda *in Quæſtion. in Exodum.*

Mœchatur, qui alicui præter matrimonii fœdus miſcetur.

[x] Ivo, *p.* 8. *c.* 107. Pann. *l.* 7. *c.* 23. NOn *mœchaberis* [x], id eſt, ne quiſquam præter matrimonii ſui fœdera aliis feminis miſceatur ad explendam libidinem. Nam ſpecialiter adulterium facit, qui præter ſuam ad alteram accedit.

XVI. *Item* Augustinus de Adulterinis Conjugiis, *lib.* 2. *c.* 13. [c. an. 419. *in Africa.*]

Qui vivente uxore ſua alteram cognoſcit, adulterium committit.

PUto Chriſtianum [y] neminem reluctari, illum adulterum eſſe, qui vel diu languente, vel diu abſente, vel continenter vivere cupiente ſua uxore, alteri commiſtus eſt feminæ. [y] Ivo, *p.* 2. *c.* 24.

Cùm ergo nihil iſtorum in iſta deprehendatur fuiſſe, quia nec propriæ libidinis inſtinctu, nec alienæ conſenſu, nec viro ſuo languente, vel abſente, vel continenter vivere cupiente adhæſit alii, ſed violenter aliena libidine oppreſſa vim pertulit; apparet, quòd nec adultera, nec fornicaria dici poteſt. Unde nec aliquâ occaſione valet dimitti. Cùm enim Judæi [z] quærerent à Chriſto, utrùm liceret homini uxorem ſuam dimittere quacumque ex cauſa; reſpondit eis: *non legiſtis* [a], *quia, qui fecit eos, ab initio maſculum & feminam creavit eos? Quod ergo Deus conjunxit, homo non ſeparet.* Deinde ſermonem ſuum ita concluſit; ut diceret neminem poſſe dimittere uxorem ſuam, exceptâ cauſâ fornicationis. Hinc Apoſtolus ait in Epiſtola ad Corinthios [b]: *His, qui matrimonio conjuncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem à viro non diſcedere.* Unde datur intelligi, quòd qualeſcumque fuerint vir & uxor, ex quo conjugali affectu ſibi adhæſerint; ulteriùs ab invicem diſcedere non valent. Unde ſcribit

Gratian. 5. *Pars.* [z] *Matth.* 19. [a] *Gen.* 2. [b] 1. *Cor.* 7.

XVII. Ambrosius in Hexameron, tit. diei quartæ [c]. [c. an. 389. *Mediolani.*] [c] *Lib.* 5. *c.* 7.

Qualiſcumque ſit vir, ex quo ſemel placuit, non eſt dimittendus.

HOrrendus [d] α, & incultus eſt vir: ſemel placuit: numquid vir frequenter eſt [2] eligendus? Comparem ſuum & bos requirit, & equus diligit: & ſi mutetur alius, trahere jugum neſcit compar alterius, & ſe non totum putat. Tu jugalem tuum repudias, & putas ſæpè mutandum? & ſi uno defecerit die ſuperducis rivalem: & ſtatim incognitâ cauſâ [3], quaſi cognitam [e] [4] pudoris exequeris injuriam?

[d] Ivo, *p.* 8. *c.* 232. Pann. *l.* 6. *c.* 103. [e] *al.* cognita.

¶ Corr. Rom. α *Horrendus.*] Apud B. Ambroſium legitur, *ſed horridus, & incultus eſt: ſemel placuit, &c.* Ante hoc autem Capitulum eſt c. *Adam per Evam, infrà* xxxiii. *q.* 5.

¶ Pith. [2] *Frequenter eſt.*] V. C. *alius.*
[3] *Cauſa.*] Deeſt in V. C.
[4] *Cognitam.*] V. C. *Cognita.*

XVIII. *Item* Augustinus de Sermone Domini in monte, *lib.* 1. *c.* 32. [c. an. 393. *in Africa.*]

Similiter de uxore intelligatur.

SI uxorem [f] quis habeat ſterilem, vel deformem corpore, ſive debilem membris, vel cæcam, vel ſurdam, vel claudam, vel ſi quid aliud, ſive morbis & doloribus languoribuſque confectam, & quidquid (exceptâ fornicatione) cogitari poteſt vehementer horribile, pro fide & ſocietate ſuſtineat.

[f] *Sent.* 4. *diſt.* 34. Ivo, *p.* 8. *c.* 238. Pann. *l.* 6. *c.* 104.

XIX. *Item* Hieronymus ad Oceanum de morte Fabiolæ [g]. [c. an. 400. *è Palæſtina Romam.*] [g] Epitaphium Fabiolæ, *tom.* 1.

Non licet viro uxorem dimittere, niſi cauſâ fornicationis.

PRæcepit [h] Dominus uxorem non debere dimitti, exceptâ cauſâ fornicationis; & ſi dimiſſa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris jubetur, hoc conſequenter redundat in feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda eſt, & vir mœchus retinendus.

[h] *Sent.* 4. *diſt.* 35. Ivo, *p.* 8. *c.* 240 Pann. *l.* 7. *c.* 3.

XX. Idem *ibidem.* [c. an. 400. *è Palæſtina Romam.*]

De eodem.

APud nos [i], quod non licet feminis, æquè non licet viris, & eadem ſervitus pari conditione cenſetur. [i] Ivo, *ibid.*

XXI. *Item* ex Concilio Toletano xii. *c.* 8. [an. 681. *in Hiſpania.*]

Communione privetur, qui extra cauſam fornicationis uxorem ſuam dimittit.

PRæceptum [k] Domini eſt [l], ut exceptâ cauſâ fornicationis uxor à viro dimitti non debeat: & ideò quicumque citra culpam criminis ſupradicti uxorem ſuam quacumque occaſione dimiſerit; quia quod Deus conjunxit, ille ſeparare diſpoſuit; tamdiu ab Eccleſiaſtica communione privatus, & à cœtu omnium Chriſtianorum maneat alienus; quamdiu ſocietatem relictæ conjugis ſinceriter amplectatur, & foveat. Itaque [5] qui jam admoniti à Sacerdote ſemel, bis, terque, ut corrigerentur, ad torum [6] ſuæ conjugis noluerint redire; ipſi ſe ſuis meritis, & à Palatinæ dignitatis officio ſeparabunt; & inſuper generoſæ dignitatis teſtimonium, quamdiu in culpa fuerint, amiſſuri ſunt; quia carnem ſuam diſſidii [7] jugulo tradiderunt.

6. *Pars.* [k] Ivo, *p.* 8. *c.* 329. Pann. *l.* 7. *c.* 1. [l] *Matth.* 19.

¶ Pith. [5] *Itaque.*] V. C. *ita tamen.*
[6] *Torum, &c.*] *ad carum ſuæ conjugis noluerint redire conſortium.*
[7] *Diſſidii.*] V. C. *diſcidii.*

XXII. Nicolaus Papa I. ad conſulta Bulgarorum, *c.* 96. [an. 866. *Româ in Bulgariam.*]

De eodem.

[m] Ivo, *p.* 8. *c.* 228. [n] *Epheſ.* 5. QUidquid mulier [m] tua contra te cogitaverit, aut fecerit, vel ſi te accuſaverit; non eſt, exceptâ cauſâ fornicationis, rejicienda, vel odio prorſùs habenda, quæ eſt α, Apoſtolo [n] præcipiente, ſicut Eccleſia à Chriſto diligenda.

¶ Corr. Rom. α *Quæ eſt.*] Hæc uſque ad finem addita ſunt ex ipſis reſponſionibus.

Gratian. 7. *Pars.* Sed quæritur; cùm ſit par utriuſque conditio, cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant; cùm econtrà uxores in conſortio adulterorum virorum manere videantur. De his ita ſcribit

XXIII. Innocentius Papa I. *Epiſt.* 3. ad Exuperium Epiſcopum, *cap.* 4. [an. 405. *Româ in Galliam.*]

In utroque ſexu adulterium pari ratione punitur.

[o] *Sent.* 4. *diſt.* 35. Ivo, *p.* 8. *c.* 214. CHriſtiana [o] Religio adulterium in utroque ſexu pari ratione condemnat. Sed viros ſuos mulieres non facilè de adulterio accuſant, & non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberiùs uxores adulteras apud Sacerdotes deferre conſueverunt: & ideò mulieribus, prodito earum crimine, communio denegatur: virorum autem latente commiſſo non facilè quiſquam ex ſuſpicionibus abſtinetur: qui utique ſubmovebitur, ſi ejus flagitium detegatur. Cùm ergo par cauſa ſit, interdum probatione ceſſante, vindictæ ratio conquieſcit.

AN ADULTER ADULTERAM POSSIT DIMITTERE.

QUÆSTIO VI.

Gratian. ECce, quòd iſta dimitti non valet, cùm à fornicatione innocens inveniatur. Sed ponatur, quòd ipſa ſit adultera: quæritur, ſi adulter poſſit dimittere eam cauſâ fornicationis. Non enim videtur, quòd pari crimine infectus alium de eodem punire poſſit. Unde cùm Judæi adulteram accuſarent, æquitatis ſententiam à Domino acceperunt [a]: *Quicumque veſtrûm ſine peccato eſt, primus lapidem in illam mittat.* Hinc etiam in Evangelio præcipitur [b]: *Hypocrita primùm ejice trabem de oculo tuo: & poſteà educes feſtucam de oculo fratris tui.* Hinc etiam ſcribit

[a] *Joan.* 8. [b] *Luc.* 6.

I. Augustinus [1] in libro primo de Sermone Domini in monte, *cap.* 28. [c. an. 393. *in Africa.*]

Qui fornicatur, fornicationis cauſâ uxorem ſuam dimittere non poteſt.

NIhil iniquius [c] quàm fornicationis cauſâ dimittere uxorem, ſi & ipſe convincitur fornicari. Occurrit enim illud [d]: *In quo enim alterum judicas, temetipſum condemnas: eadem enim agis, quæ judicas.* Quapropter quiſquis fornicationis cauſâ vult abjicere uxorem, prior debet eſſe à fornicatione purgatus. Quod ſimiliter etiam de femina dixerim.

[c] *Sent.* 4. *diſt.* 35. Ivo, *p.* 8. *c.* 250. [d] *Rom.* 2. Pann. *l.* 7. *c.* 31.

¶ Pith. [1] *Auguſtinus.*] Idem *lib.* 2. *de Adult. ad Pall.* & *l. ſi uxor.* §. *judex. D. ad leg. Jul. de adult.*

II. Idem de verbis Domini, *tractatu*, ſive *ſermone* 46. [c. an. 393. *ibid.*]

Qualem quiſque vult invenire uxorem, talem ſe ſervet eidem.

[e] Ivo, *p.* 8. *c.* 45. SI ducturi eſtis [e] uxores, ſervate vos uxoribus veſtris. Quales vultis eas invenire α, tales & ipſæ inveniant vos. Quis juvenis eſt, qui non caſtam velit ducere uxorem? & ſi accepturus eſt virginem, quis non intactam deſideret? Intactam quæris? intactus eſto: puram quæris? noli eſſe impurus. Non enim illa poteſt, & tu non potes.

¶ Corr. Rom. α *Eas invenire.*] In originali, & apud Ivonem eſt, *Quales eas vultis ad vos venire, tales & vos debent ipſæ invenire.*

III. Idem in Epiſtola ad Paſcentium Comitem Arianum, *Epiſt.* 174. [fortè c. an. 400. *in Africa.*]

Judicium de alio expetere non debet, qui de ſe judicari contemnit.

[f] Ivo, *p.* 6. *c.* 392. INiquum eſt [f], ut quiſque de alio judicare velit, & judicari de ſe nolit.

IV. Idem de Adulterinis Conjugiis, *lib.* 2. *c.* 8. [c. an. 419. *ibid.*]

Viri graviùs ſunt puniendi de adulterio, quàm mulieres.

[g] *Sent.* 4. *diſt.* 35. Ivo, *p.* 8. *c.* 242. Pann. *l.* 7. *c.* 36. INdignantur [g] mariti, ſi audiant adulteros viros pendere ſimiles adulteris feminis pœnas: cùm tantò graviùs eos puniri oportuerit, quantò magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere feminas.

V. Idem de decem Chordis, *c.* 3. [fortè c. an. 415. *ibid.*]

Sicut vir caput eſt mulieris, ſic adulterando graviùs delinquit, quàm mulier.

NOn mœchaberis [h], id eſt [i], non ibis ad aliquam aliam præter uxorem tuam. Tu autem exigis hoc ab uxore, & non vis reddere hoc uxori? & cùm debeas in virtute præcedere uxorem (quoniam caſtitas virtus eſt,) tu ſub uno impetu libidinis cadis? & vis uxorem tuam victricem eſſe, tu victus jaces [k]? & cùm tu caput ſis uxoris tuæ, præcedet te ad Deum, cujus caput es? vis domum tuam capite deorsùm pendere? Caput [l] enim mulieris eſt vir. Ubi autem meliùs vivit mulier, quàm vir, capite deorsùm pendet domus. Si caput eſt vir, meliùs debet vivere vir, & præcedere in omnibus bonis factis uxorem ſuam: ut illa imitetur virum, & ſequatur caput ſuum.

[h] *Exod.* 20. *Deut.* 5. [i] Ivo, *p.* 8. *c.* 263. [k] *al.* jacens. [l] *Epheſ.* 5.

His autoritatibus monſtratur, quòd adulter adulteram dimittere non valet. Gratian.

AN VIVENTE DIMISSA, ALIAM POSSIT ACCIPERE.

QUÆSTIO VII.

Gratian. 1. *Pars.* NUnc autem quæritur, ſi ille, qui dimiſerit uxorem ſuam cauſâ fornicationis, illa vivente aliam ducere poſſit. Quòd autem hoc fieri non poſſit, teſtatur dicens

I. Augustinus in libro de Bono Conjugali, *c.* 7. [fortè an. 401. *in Africa.*]

Vinculum conjugii fornicatione non poteſt diſſolvi.

INterveniente [a] divortio non aboletur illa confœderatio nuptialis: ita ut ſibi conjuges ſint, etiam ſeparati: cum illis autem adulterium committant, quibus etiam fuerint poſt ſuum repudium copulati.

[a] Ivo, *p.* 8. *c.* 9. & 235. Pann. *l.* 7. *c.* 6.

II. Idem de Adulterinis Conjugiis, *lib.* 2. *c.* 4. & 5. [c. an. 419. *ibid.*]

Nulla ratione diſſolvitur conjugium, quod ſemel initum probatur.

LIcitè dimittitur [b] conjunx ob cauſam fornicationis: ſed manet vinculum prioris. Propter quod fit reus adulterii, qui dimiſſam duxerit etiam ob cauſam fornicationis. Sicut enim manente in ſe Sacramento regenerationis excommunicatus quis α reus criminis, nec illo Sacramento caret, etiam ſi numquam reconcilietur Deo: ita manente in ſe vinculo fœderis conjugalis, uxor dimittitur ob cauſam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiamſi numquam reconcilietur viro. Carebit autem, ſi mortuus fuerit vir ejus. Reus verò excommunicatus ideò numquam carebit regenerationis Sacramento, etiam non reconciliatus, quia numquam moritur Deus.

[b] Ivo, *p.* 8. *c.* 239. Pann. *l.* 7. *c.* 5.

¶ Corr. Rom. α *Excommunicatus quis.*] Totus hic locus eſt reſtitutus ex originali, & multa alia cùm ex eodem, tum ex vetuſtis exemplaribus emendata.

III. Idem ſuper Epiſtolam Pauli ad Corinthios. [c. an. 393. *ibid.*]

Sive vir ab uxore, ſive uxor à viro cauſâ fornicationis diſceſſerit, alteram habere prohibetur.

APoſtolus [c] dicit [d] α: *His, qui ſunt in conjugio, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem à viro non diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut reconciliari viro ſuo.* Poteſt enim fieri, ut diſcedat eâ cauſâ, quâ Dominus permiſit. Aut, ſi feminæ licet virum dimittere etiam præter cauſam fornicationis, & non licet viro: quid reſpondebimus de hoc, quod dixit poſteriùs? [Et vir uxorem ne dimittat.] quare non addit: [exceptâ cauſâ fornicationis,] quod Dominus permittit? niſi quia ſimilem formam vult intelligi; ut ſi dimiſerit, (quod cauſâ fornicationis permittitur) maneat ſine uxore, aut reconcilietur uxori? *& poſt pauca.*

§. 1. Dominus autem permiſit cauſâ fornicationis uxorem dimitti. Sed quia permiſit, non juſſit.

[c] *Sent.* 4. *diſt.* 35. Polyc. *l.* 6. *tit.* 4. Ivo, *p.* 8. *c.* 208. Pann. *l.* 7. *c.* 2. [d] 1. *Cor.* 7.

¶ Corr. Rom.] Eſt apud Bedam 1. *Cor.* 7. *ex lib.* 1. B. Auguſtini de ſermone Domini in monte, *c.* 26.

α *Apoſtolus dicit.*] Apud B. Auguſtinum in 1. libro de ſermone Domini in monte, *c.* 26. legitur, *ſed conſulamus Apoſtolum: ne quid temerè dicamus.* [*his, qui ſunt in conjugio, inquit, præcipio, &c.* Apud Bedam verò 1. *Cor.* 7. *His qui ſunt in conjugio, præcipit per Apoſtolum Dominus, uxorem, &c.* Multa verò & in hoc, & in ſequentibus Capitibus, *fieri*, & *Dominus*, emendata ſunt ex iiſdem B. Auguſt. & Beda in locis indicatis.

IV. Idem de Sermone Domini in monte, *lib.* 1. *c.* 25 [e]. [c. an. 393. *ibid.*]

[e] Beda 1. *Cor.* 7.

FIeri poteſt [f], ut vir dimittat uxorem cauſâ fornicationis, quam Dominus exceptam eſſe voluit. Jam verò ſi nec illi nubere conceditur, vivo viro, à quo receſſit, neque huic alteram ducere viva uxore, quam dimiſit: multò minùs fas eſt illicita cum quibuslibet ſtupra committere.

[f] Ivo, *p.* 8. *c.* 237.